પ્રવચન નં. ૨૧૩, ગાથા–૧૮૫-૧૮૬, શ્લોક–૩૦૪-૩૦૫, બુધવાર, માગશર વદ ૧૩, તા.૧૫-૧૨-૭૧

त्रिलोकशिखरादूर्ध्वं जीवपुद्गलयोर्द्वयोः।
नैवास्ति गमनं नित्यं गतिहेतोरभावतः।।३०४।।

સિદ્ધ ભગવાન લોકાગ્રે જાય છે, આગળ જતા નથી એનું વ્યવહાર કારણ બતાવે છે. **'ગતિહેતુના અભાવને લીધે,...'** નિમિત્ત. ગતિહેતુ. ગતિનો હેતુ એવા જે ધર્માસ્તિકાયના અભાવને લીધે. ગતિમાં નિમિત્તના અભાવને લીધે. નિમિત્તપણું એને નથી. ત્યાં એ સિદ્ધ કર્યું, જુઓ! પહેલું લોકાગ્રે છે એમ ઉપાદાનમાં લઈ ગયા હતા. અહીંયાં આમ (કહ્યું). બેય રીતે સમજાવવું છે ને? **'ગતિહેતુના અભાવને લીધે,...'** આત્મા પૂર્ણાનંદની પ્રાપ્તિ અહીંયાં જ પોતાની પર્યાયમાં પ્રાપ્ત કરે છે. (એ) લોકાગ્રે જઈને સ્થિત (રહે) છે. એ તો એનો ઉપાદાનનો પોતાનો નિજ સ્વભાવ છે. હવે એને વ્યવહારથી વર્ણવે છે કે ગતિહેતુ–એને જે ગતિ કરવાનું જે નિમિત્ત છે ધર્માસ્તિ, એનો ત્યાં અભાવ છે.

'સદા (અર્થાત્ કદાપિ) ત્રિલોકના શિખરથી ઊંચે જીવ...' 'ત્રિલોકના શિખરથી ઊંચે જીવ અને પુદ્ગલ બંનેનું ગમન હોતું નથી.' ત્યાં આગળ એની સ્થિતિ છે. એ નિમિત્તપણું બતાવ્યું. ઉપાદાન તો લોકાગ્રે રહેવાની જ પોતાની યોગ્યતા છે. સમજાણું કાંઈ? આમાં ત્રણ પ્રશ્ન ઉઠયા હતાને? શેઠ આવ્યા ત્યારે. ધર્માસ્તિકાય અભાવા. દેખો! નિમિત્તની મુખ્યતા. ધર્માસ્તિકાય નથી આગળ માટે સિદ્ધ જતા નથી. ત્યાં એની લોકાગ્રે રહેવાની સ્થિતિ છે માટે આગળ જતા નથી.

મુમુક્ષુ :– એ અહીં કેમ સિદ્ધ થયું?

ઉત્તર :– એ અહીં ક્યાં? પહેલું સિદ્ધ થયું ને ઓલું. લોકાગ્રે જાય એ તો પહેલું સિદ્ધ કર્યું.

મુમુક્ષુ :- પહેલા સિદ્ધ કર્યા પછી બીજું એનાથી એની કિંમત વધારે હોયને.

ઉત્તર :- .. બીજું એનાથી વિરુદ્ધ કહે? કિંમત તો પહેલા એકડાની હોય કે બીજાની? બીજું છે એ નિમિત્ત છે એનું જ્ઞાન કરાવ્યું છે. એમાં કાંઈ એને નથી. પહેલી આ ચર્ચા જ વાંધા ઉઠ્યા હતા. એ તો પુદ્ગલ બંનેનું ગમન હોતું નથી એ તો પોતાની યોગ્યતા એવી છે અને નિમિત્ત આ આગળ નથી, એમ બેનું સિદ્ધ કર્યું છે.

ગાથા-૧૮૫

णियमं णियमस्स फलं णिद्दिट्ठं पवयणस्स भत्तीए।
पुव्वावरविरोधो जदि अवणीय पूरयंतु समयण्हा।।१८५।।

नियमो नियमस्य फलं निर्दिष्टं प्रवचनस्य भक्त्या।
पूर्वापरविरोधो यद्यपनीय पूरयंतु समयज्ञाः।।१८५।।

शास्त्रादौ गृहीतस्य नियमशब्दस्य तत्फलस्य चोपसंहारोऽयम्।

नियमस्तावच्छुद्धरत्नत्रयव्याख्यानस्वरूपेण प्रतिपादितः। तत्फलं परमनिर्वाणमिति प्रतिपादितम्। न कवित्वदर्पात् प्रवचनभक्त्या प्रतिपादितमेतत् सर्वमिति यावत्। यद्यपि पूर्वापरदोषो विद्यते चेत्तदोषात्मकं लुप्त्वा परमकवीश्वरास्समयविदश्चोत्तमं पदं कुर्वन्त्विति।

प्रवचन-सुभक्ति थकी कह्यां में नियम ने तत्फળ અહો!
યદિ પૂર્વ-અપર વિરોધ હો, સમયજ્ઞ તેહ સુધારજો. ૧૮૫.

અન્વયાર્થ :- [नियमः] નિયમ અને [नियमस्य फलं] નિયમનું ફળ [प्रवचनस्य भक्त्या] પ્રવચનની ભક્તિથી [निर्दिष्टम्] દર્શાવવામાં આવ્યાં. [यदि] જો (તેમાં કાંઈ) [पूर्वापरविरोधः] પૂર્વાપર (આગળપાછળ) વિરોધ હોય તો [समयज्ञाः] સમયજ્ઞો (આગમના જ્ઞાતાઓ) [अपनीय] તેને દૂર કરી [पूरयंतु] પૂર્તિ કરજો.

ટીકા :- આ, શાસ્ત્રના આદિમાં લેવામાં આવેલા નિયમશબ્દનો અને તેના ફળનો ઉપસંહાર છે.

પ્રથમ તો, નિયમ શુદ્ધરત્નત્રયના વ્યાખ્યાનસ્વરૂપે પ્રતિપાદિત કરવામાં આવ્યો; તેનું ફળ પરમ નિર્વાણ તરીકે પ્રતિપાદિત કરવામાં આવ્યું. આ બધું કવિપણાના અભિમાનથી નહિ પણ પ્રવચનની ભક્તિથી પ્રતિપાદિત કરવામાં આવ્યું છે. જો (તેમાં કાંઈ) પૂર્વાપર દોષ હોય તો સમયજ્ઞ પરમ-કવીશ્વરો દોષાત્મક પદનો લોપ કરીને ઉત્તમ પદ કરજો.

ગાથા-૧૮૫ ઉપર પ્રવચન

હવે ૧૮૫.

णियमं णियमस्स फलं णिद्दिट्ठं पवयणस्स भत्तीए।
पुव्वावरविरोधो जदि अवणीय पूरयंतु समयण्हा।।१८५।।
પ્રવચન-સુભક્તિ થકી કહ્યાં મેં નિયમ ને તત્ફળ અહો!
યદિ પૂર્વ-અપર વિરોધ હો, સમયજ્ઞ તેહ સુધારજો. ૧૮૫.

'**ટીકા :- આ, શાસ્ત્રના આદિમાં લેવામાં આવેલા નિયમ શબ્દનો અને તેના ફળનો ઉપસંહાર છે.**' બીજી ગાથામાં કહ્યું હતું 'मग्गो मग्गफलं त्ति'. માર્ગ અને માર્ગનું ફળ, બેનો અહીંયાં ઉપસંહાર કરે છે. '**પ્રથમ તો, નિયમ...**' નામ નથી આપ્યા પણ એનું સ્વરૂપ આપ્યું છે. '**શુદ્ધરત્નત્રયના વ્યાખ્યાનસ્વરૂપે પ્રતિપાદિત કરવામાં આવ્યો;...**' સમજાણું કાંઈ? પહેલેથી ત્યાં એમ લીધું હતું કે જ્ઞાન, દર્શન અને ચારિત્ર એ નિયમ છે. ત્રીજી ગાથામાં. 'णियमेण य जं कज्जं'. જે નિયમથી જીવને સુખને માટે કરવા લાયક (છે), એને નિયમ કહેવામાં આવે છે. આનંદની પ્રાપ્તિ માટે કરવાલાયક તે જ્ઞાન, દર્શન ને ચારિત્ર, એને નિયમ કહે છે. સમજાણું કાંઈ? આમ નિયમ લેવા અને નિયમ પાળવા ને, એ આ. સમજાણું કાંઈ?

આત્માનો સ્વભાવ ચૈતન્યમૂર્તિ ભગવાન પૂર્ણ આનંદ, એનું જ્ઞાન, એની શ્રદ્ધા ને એમાં રમણતા. એ નિયમ. એ નિયમનું કર્તવ્ય એણે કરવું, એ નિયમ એણે કરવા લાયક છે. આહાહા..! સમજાણું કાંઈ? ત્યાં સાર શબ્દ વિપરીતનો અભાવ બતાવવા (કહ્યો હતો). બાકી નિયમ એટલે સમ્યગ્જ્ઞાન, દર્શન ને ચારિત્ર. જ્ઞાન, દર્શન ને ચારિત્ર એ નિયમ. સમજાણું કાંઈ? જ્ઞાનથી વાત ઉપાડી છે. નિયમ એટલે કે જ્ઞાન, દર્શન ને ચારિત્ર. એટલે કે શુદ્ધરત્નત્રય. વ્યવહારરત્નત્રયના નિષેધ માટે શુદ્ધરત્નત્રય કહ્યા. શુદ્ધરત્નત્રય એટલે કે આત્મા જ્ઞાન અને આનંદના પૂર્ણ સ્વભાવથી ભરેલો પદાર્થ (છે), એને આશ્રયે થયેલું જ્ઞાન, દર્શન ને ચારિત્ર એનું નામ શુદ્ધરત્નત્રય. શુદ્ધરત્નત્રય કહેતાં અશુદ્ધરત્નત્રય વ્યવહારનો એમાં નિષેધ થાય છે. સમજાણું કાંઈ? દેવ-ગુરુ-શાસ્ત્રની શ્રદ્ધાનો વિકલ્પ રાગ, પંચમહાવ્રતનો વિકલ્પ રાગ, શાસ્ત્ર ભણવાનો રાગ, એ શાસ્ત્રજ્ઞાન એ વિકલ્પજ્ઞાન છે, એ ત્રણેનો નિષેધ કરવા માટે સાર શબ્દ યોજેલ છે, એમ આવ્યું હતું ને પહેલું? ત્રીજી ગાથામાં. અહીં એ નિષેધની વાત ન લેતાં અસ્તિથી વાત લીધી.

'**પ્રથમ તો,..**' 'तावत्' છે ને? '**नियमस्ताव**' એમ છે ને? '**नियमस्तावच्छुद्धरत्नत्रयव्याख्यान-स्वरूपेण प्रतिपादितः**' અરે..! ભગવાનઆત્માને પૂર્ણ આનંદની પ્રાપ્તિરૂપી મુક્તિ, એના ઉપાયરૂપી શુદ્ધરત્નત્રય. એ એનું કારણ અને એ એનો ઉપાય. એ શુદ્ધરત્નત્રય એટલે કે

આત્મા પૂર્ણાનંદ સ્વરૂપ (છે) તેનું જ્ઞાન, તેની શ્રદ્ધા અને તેની રમણતા (થાય) એનું નામ શુદ્ધરત્નત્રય મોક્ષનો ઉપાય નિયમ કહેવામાં આવે છે. કહે છે કે એના **'વ્યાખ્યાનસ્વરૂપે પ્રતિપાદિત કરવામાં આવ્યો;...'** શુદ્ધરત્નત્રયના કથન માટે આ બધું કહ્યું છે, એમ કહે છે. સમજાણું કાંઈ? શુદ્ધરત્નત્રયના વ્યાખ્યાન સ્વરૂપે પ્રતિપાદિત કરવામાં આવ્યો છે. પહેલો વ્યવહાર આવ્યો હોય. હોય એને જણાવ્યો હો, પણ આની પ્રાપ્તિ માટે એનું વર્ણન કરવામાં આવ્યું છે.

'તેનું ફળ પરમ નિર્વાણ...' ભગવાનઆત્મા એના પૂર્ણ સ્વભાવનું અંતર્મુખ સ્વસંવેદનજ્ઞાન, અંતરના આશ્રયની શ્રદ્ધા અને અંતરમાં રમણતા, એનું ફળ પરમ નિર્વાણ છે. કહો, સમજાણું કાંઈ? એનું ફળ એ વખતે આનંદ આવે એમ ન લેતા... સમજાણું કાંઈ? શુદ્ધરત્નત્રયની પરિણતિ તે આનંદરૂપ છે. પણ અહીં તો કહે છે કે એ શુદ્ધરત્નત્રય કારણરૂપે છે, ઉપાયરૂપે છે એથી એનું ફળ તે નિર્વાણ છે. સમજાણું કાંઈ? એ વખતે આત્માના સ્વભાવનું ભાન, શ્રદ્ધા અને રમણતા હોય એ વખતે ફળરૂપ તો આનંદનું વેદન છે. એ અહીં લેવું નથી. એ તો પોતે શુદ્ધરત્નત્રયમાં આનંદનું ફળ એ ભેગું આવી ગયું. સમજાણું કાંઈ? આ તો અહીંયાં અંતર્મુખની શ્રદ્ધા, જ્ઞાન ને ચારિત્રની રમણતા દ્વારા નિર્વાણ એટલે પૂર્ણાનંદની પ્રાપ્તિ તેનું ફળ છે. આહાહા..!

'તેનું ફળ પરમ નિર્વાણ તરીકે...' તે એમ કીધું કે **'પ્રતિપાદિત કરવામાં આવ્યું.'** એના ફળનું પણ એમાં કથન કરવામાં આવ્યું છે. **'આ બધું કવિપણાના અભિમાનથી નહિ પણ પ્રવચનની ભક્તિથી...'** પાઠમાં છે ને? **'पवयण'** ભક્તિથી. અહો..! પ્રવચન ભગવાનના કહેલા ભાવો અને એના કથનો, એની ભક્તિથી પ્રતિપાદન કરવામાં આવ્યું છે. સમજાણું કાંઈ? મોક્ષમાર્ગની ભક્તિ, પ્રવચનની ભક્તિ, એને માટે આ 'નિયમસાર' કહેવામાં આવ્યું છે. પ્રવચનની ભક્તિથી કહેવામાં આવ્યું છે. કહે છે, અમે કાંઈક જાણીએ છીએ એ માટે કહેવામાં આવ્યું છે, અમને આવું આવડે છે માટે અમારી પ્રસિદ્ધિ કરવા માટે અમે આ કહીએ છીએ, એમ નથી. ફક્ત ભગવાનઆત્મા એના જે શુદ્ધરત્નત્રય અને એના કથનો ભગવાનના, એની ભક્તિથી અમે તો કહીએ છીએ. સમજાણું કાંઈ? અમે તો એના સેવક છીએ.

મુમુક્ષુ :– સેવક તો દોષ છે, રાગ છે.

ઉત્તર :– ઇ સેવક એટલે પૂર્ણ પ્રાપ્તિના કારણની સેવના એ જ ભગવાનની સેવના છે. સમજાણું કાંઈ? પૂર્ણ આનંદની, શાંતિની પ્રાપ્તિરૂપી મુક્તિ, એના કારણનું સેવન એ જ ભગવાનનું સેવન છે.

મુમુક્ષુ :– અમે તો ભગવાનના...

ઉત્તર :– .. તે ભગવાનનો ... ભગવાને કહ્યું છે એના અમે સાધક છીએ, સાધનારા છીએ, એના .. છીએ. આહાહા..! સમજાણું કાંઈ?

કહે છે, **'જો (તેમાં કાંઈ) પૂર્વાપર દોષ હોય...'** આગળ-પાછળ કોઈ શબ્દોના વ્યાકરણ આદિ નિયમોના ફેરફાર હોય, એ તો 'સમયસાર'માં (પાંચમી ગાથામાં) આવ્યું છે-'छलं ण घेत्तव्वं'. એ શબ્દોમાં ફેર હોય તો છળ ન કરવો. ત્યાં એટલું સુધારી લેવું તમારે. અહીં સુધારી લેવું કહ્યું. ત્યાં એને કહ્યું છે કે તું ત્યાં એ વાતમાં અટકીશ નહિ. અમારે તો ભગવાનઆત્મા આનંદની વાત કરવી છે. એનો અનુભવ કરજે. સમજાણું કાંઈ? આ કોઈ પંડિતાઈ ને કોઈ કવિપણાની ચતુરાઈથી કહેવામાં આવ્યું છે એમ નહિ, એમ કહે છે. આહાહા..! દેખાવ-દેખાવ. શું કહે હિન્દીમાં? દિખાવા, પ્રદર્શન કરવા. દેખાવા કે અમે આવા ડાહ્યા છીએ એમ દેખાવા કરવા માટે કહ્યું નથી. દુનિયામાં અમારી પ્રસિદ્ધિ પામે માટે કહ્યું છે એમ અમે કહેવા નથી માગતા. ફક્ત વીતરાગનો માર્ગ આવો આનંદસ્વરૂપ છે, સમ્યગ્જ્ઞાન-દર્શન-ચારિત્રસ્વરૂપ છે, એના આગમોમાં એમ કહ્યું છે. તેના પ્રેમ અને ભક્તિથી અમે આ વાત કરીએ છીએ. આહાહા..! સમજાણું કાંઈ?

એમાં કોઈ શબ્દોમાં, વ્યાકરણમાં, નિયમમાં, કાળભેદમાં, ધાતુ આદિમાં કોઈ શબ્દમાં ફેરફાર હોય **'તો સમયજ્ઞ...'** આગમના જાણ **'પરમ-કવીશ્વરો દોષાત્મક પદનો લોપ...'** છે ને? એના પદની દોષાત્મકની વ્યાખ્યા છે. વસ્તુનો અનુભવ જે કહીએ છીએ એ તો બરાબર છે અમારે. એમાં પદો, શબ્દોની કોઈ શૈલીમાં આગળ-પાછળ શબ્દ .. હોય એનો **'પદનો લોપ કરીને ઉત્તમ પદ કરજો.'** પદને સારા કરજો, તમે એવા બહુ હોંશિયાર કવિશ્વર હો તો. સમજાણું કાંઈ? પદોની રચનામાં...

'[હવે આ ૧૮૫મી ગાથાની ટીકા પૂર્ણ કરતાં ટીકાકાર મુનિરાજ શ્લોક કહે છે :]'

શ્લોક-૩૦૫

(मालिनी)

जयति नियमसारस्तत्फलं चोत्तमानां
हृदयसरसिजाते निर्वृतेः कारणत्वात्।
प्रवचनकृतभक्त्या सूत्रकृद्भिः कृतो यः
स खलुं निखिलभव्यश्रेणिनिर्वाणमार्गः।।३०५।।

[શ્લોકાર્થ :-] મુક્તિનું કારણ હોવાથી નિયમસાર તેમ જ તેનું ફળ ઉત્તમ પુરુષોનાં હૃદયકમળમાં જયવંત છે. પ્રવચનની ભક્તિથી સૂત્રકારે જે કરેલ છે (અર્થાત્ શ્રીમદ્ભગવત્કુંદકુંદાચાર્યદેવે જે આ નિયમસાર રચેલ છે), તે ખરેખર સમસ્ત ભવ્યસમૂહને નિર્વાણનો માર્ગ છે. ૩૦૫.

શ્લોક–૩૦૫ ઉપર પ્રવચન

૩૦૫.

जयति नियमसारस्तत्फलं चोत्तमानां
हृदयसरसिजाते निर्वृतेः कारणत्वात्।
प्रवचनकृतभक्त्या सूत्रकृद्भिः कृतो यः
स खलुं निखिलभव्यश्रेणिनिर्वाणमार्गः।।३०५।।

શ્લોકાર્થ :– 'મુક્તિનું કારણ હોવાથી નિયમસાર...' એ સાર લીધો અહીં. ઓલો નિયમ પાઠમાં હતો. ... નામ છે ને એટલે. **'મુક્તિનું કારણ...'** પરમ શાંતિ અને પરમ આનંદની પ્રાપ્તિ. અરે..! સંસારના દુઃખોથી થાક્યો હોય એને (માટે વાત છે). સંસારના સ્વર્ગાદિના સુખ પણ દુઃખ છે ઇ. આહાહા..! એમાંથી જેને થાક લાગ્યો હોય કે.. આહાહા..! કે પ્રભુ! આવા દુઃખ હવે સહ્યા નથી જતાં. ભક્તિમાં નહોતું આવ્યું? કાલે આવ્યું હતું. એવા દુઃખથી જેને મુક્ત થવું હોય એને આ **'મુક્તિનું કારણ હોવાથી નિયમસાર...'** કહેવામાં આવ્યું છે.

'તેમ જ તેનું ફળ ઉત્તમ પુરુષોનાં હૃદયકમળમાં જયવંત છે.' એમ કહે છે. આહાહા..! શું કીધું ઇ? મુક્તિનું કારણ એવો જે નિયમસાર (એ) જ્ઞાનીના હૃદયમાં બિરાજમાન જયવંત વર્તે છે. આહાહા..! સમજાણું કાંઈ? પરમ આનંદ અને પરમ જ્ઞાનની મૂર્તિ પ્રભુ, એના સન્મુખનું જ્ઞાન, દર્શન અને ચારિત્ર જ્ઞાનીના હૃદયમાં વર્તમાન જયવંત વર્તે છે, એમ કહે છે. વિદ્યમાન છે. આહાહા..! સમજાણું કાંઈ? આમ અદ્ધરથી વાત કરીએ છીએ એમ નહિ, છે અમારી પાસે, એમ કહે છે.

'મુક્તિનું કારણ હોવાથી નિયમસાર તેમ જ તેનું ફળ ઉત્તમ પુરુષોનાં હૃદયકમળમાં જયવંત છે.' મોક્ષ કેવો છે એનું પણ એને જ્ઞાન વર્તે છે. આહાહા..! **'પ્રવચનની ભક્તિથી સૂત્રકારે જે કરેલ છે...'** દિવ્યધ્વનિ–ભગવાનની વાણી, એની જે ભક્તિ. ઠીક! એનાથી સૂત્રકાર 'કુંદકુંદાચાર્ય' મહારાજ, જે આ કરેલ છે **'તે ખરેખર...'** **'(અર્થાત્ શ્રીમદ્‌ભગવત્કુંદકુંદાચાર્યદેવે જે આ નિયમસાર રચેલ છે),...'** લ્યો! 'નિયમસાર' કરેલ છે, રચેલ છે એમ કહ્યું. નિમિત્તપણે બતાવે છે, નિમિત્તપણું બતાવે છે. વાણી તો વાણીને કારણે રચાય છે. પણ ભાવની રચનાવાળા જે હતા એણે આ વાણીની રચના કરી એમ વ્યવહારે કહેવામાં આવે છે. સમજાણું કાંઈ? અંતરમાં વસ્તુના પૂર્ણ સ્વભાવના આનંદના વેદનની દશામાં હતા. એમાં એ હતા. એની રચના એમણે કરી હતી. પણ એવી સ્થિતિવાન પ્રાણી, એને અનુસરતી વાણીની રચના પણ કરી એમ કહેવામાં વ્યવહાર છે. આહાહા..! સમજાણું કાંઈ? કહેનાર એમણે તો 'નિયમસાર' રચ્યો છે. એટલે કે પોતાની પર્યાય નિર્મળ શુદ્ધ સ્વભાવના આશ્રયની એમણે

રચી એ નિયમસાર રચ્યો એમણે. ભાવનિયમસાર. અને તેને અનુસરતી વાણી નીકળી એને અમે નિમિત્તથી કહીએ છીએ કે અમે એને રચ્યો. સમજાણું કાંઈ? આહાહા..!

'કુંદકુંદાચાર્ય' અને આ મુનિઓ, દિગંબર સંતો ગજબ કામ કરે છે! એની વાત કરતા કે 'નિયમસાર' અમે રચ્યું છે. અમારો ભગવાન રાગથી રહિત. સારનો અર્થ છે ને? એવો નિર્મળ સમ્યગ્દર્શન-જ્ઞાન ને ચારિત્ર જયવંત વર્તે છે એમ કહ્યું ને પહેલું? વર્તમાન છે. આહાહા..! અને એને અનુસરીને વાણી નીકળી. વાણી વાણીને કારણે બોલાય છે. પણ નિમિત્તપણું છે એટલે કે અમે આને રચતા આને રચીએ છીએ એમ વ્યવહારથી કહેવામાં આવે છે. આહાહા..! સમજાણું કાંઈ?

'પ્રવચનની ભક્તિથી સૂત્રકારે જે કરેલ છે (અર્થાત્ શ્રીમદ્‌ભગવત્કુંદકુંદાચાર્યદેવે જે આ નિયમસાર રચેલ છે), તે ખરેખર સમસ્ત ભવ્યસમૂહને...' સમસ્ત ભવ્યસમૂહને. આહાહા..! બધા ભવ્યસમૂહને. ભવ્યના સમૂહ–ઢગલા, એને **'નિર્વાણનો માર્ગ છે.'** નિયમ છે. એને નિયમ મોક્ષનો માર્ગ નિર્વાણનો માર્ગ આ છે. સંતોએ રચ્યો અને વાણીની રચનામાં નિમિત્ત એટલે એમણે વાણી રચી એમ કહી અને ભવ્યસમૂહને આ મોક્ષનો માર્ગ કહ્યો. આહાહા..! એ ૧૮૫ ગાથા થઈ.

ગાથા–૧૮૬

ईसाभावेण पुणो केई णिंदंति सुदरं मग्गं।
तेसिं वयणं सोच्चाऽभत्तिं मा कुणह जिणमग्गे।।१८६।।

ईर्षाभावेन पुनः केचिन्निन्दन्ति सुन्दरं मार्गम्।
तेषां वचनं श्रुत्वा अभक्तिं मा कुरुध्वं जिनमार्गे।।१८६।।

इह हि भव्यस्य शिक्षणमुक्तम्।

केचन मंदबुद्धयः त्रिकालनिरावरणनित्यानंदैकलक्षणनिर्विकल्पकनिजकारणपरमात्मतत्त्वसम्यक्श्रद्धानपरिज्ञानानुष्ठानरूपशुद्धरत्नत्रयप्रतिपक्षमिथ्यात्वकर्मोदयसामर्थ्येन मिथ्यादर्शनज्ञानचारित्रपरायणाः ईर्ष्याभावेन समस्तरपरिणामेन सुन्दरं मार्गं सर्वज्ञवीतरागस्य मार्गं पापक्रियानिवृत्तिलक्षणं भेदोपचाररत्नत्रयात्मकमभेदोपचाररत्नत्रयात्मकं केचिन्निन्दन्ति, तेषां स्वरूपविकलानां कुहेतुदृष्टान्तसमन्वितं कुतर्कवचनं श्रुत्वा ह्यभक्तिं जिनेश्वरप्रणीतशुद्धरत्नत्रयमार्गे हे भव्य मा कुरुष्व, पुनर्भक्तिः कर्तव्येति।

પણ કોઈ સુંદર માર્ગની નિંદા કરે ઈર્ષા વડે,
તેના સુણી વચનો કરો ન અભક્તિ જિનમારગ વિષે. ૧૮૬.

અન્વયાર્થ :– [पुनः] પરંતુ [ईर्षाभावेन] ઈર્ષાભાવથી [केचित्] કોઈ લોકો [सुन्दरं मार्गम्] સુંદર માર્ગને [निन्दन्ति] નિંદે છે [तेषां वचनं] તેમનાં વચન [श्रुत्वा] સાંભળીને [जिनमार्गे] જિનમાર્ગ પ્રત્યે [अभक्तिं] અભક્તિ [मा कुरुध्वम्] ન કરજો.

ટીકા :– અહીં ભવ્યને શિખામણ દીધી છે.

કોઈ મંદબુદ્ધિઓ ત્રિકાળ-નિરાવરણ, નિત્ય આનંદ જેનું એક લક્ષણ છે એવા નિર્વિકલ્પ નિજ કારણપરમાત્મતત્ત્વનાં સમ્યક્શ્રદ્ધાન-જ્ઞાન-અનુષ્ઠાનરૂપ શુદ્ધરત્નત્રયથી પ્રતિપક્ષ મિથ્યાત્વકર્મોદયના સામર્થ્ય વડે મિથ્યાદર્શન-જ્ઞાન-ચારિત્રપરાયણ વર્તતા થકા ઈર્ષાભાવથી અર્થાત્ મત્સરયુક્ત પરિણામથી સુંદર માર્ગને—પાપક્રિયાથી નિવૃત્તિ જેનું લક્ષણ છે એવા ભેદોપચાર-રત્નત્રયાત્મક અને અભેદોપચાર-રત્નત્રયાત્મક સર્વજ્ઞવીતરાગના માર્ગને–નિંદે છે, તે સ્વરૂપવિકળ (સ્વરૂપપ્રાપ્તિ રહિત) જીવોનાં કુહેતુકુદૃષ્ટાંતયુક્ત કુતર્કવચનો સાંભળીને જિનેશ્વરપ્રણીત શુદ્ધરત્નત્રયમાર્ગ પ્રત્યે, હે ભવ્ય! અભક્તિ ન કરજે, પરંતુ ભક્તિ કર્તવ્ય છે.

ગાથા–૧૮૬ ઉપર પ્રવચન

હવે અહીંયાં ૧૮૬.

ईसाभावेण पुणो केई णिंदंति सुदरं मग्गं।
तेसिं वयणं सोच्चाऽभत्तिं मा कुणह जिणमग्गे।।१८६।।

પણ કોઈ સુંદર માર્ગની નિંદા કરે ઈર્ષા વડે,
તેના સુણી વચનો કરો ન અભક્તિ જિનમારગ વિષે. ૧૮૬.

આવો માર્ગ સુંદર, એની કોઈ નિંદા કરે. આ સ્વાર્થના પૂતળા, અમે અમારું કરીએ... અમે અમારું કરીએ... એવી નિંદાઓ કરનારા. કરો. પણ સ્વરૂપની ભક્તિ તેમાં મોળપ લાવવા દઈશ નહિ. સમજાણું કાંઈ? પાછો જિનમાર્ગ લીધો, નિશ્ચય. છેલ્લે પોતે એ લીધું છે. શુદ્ધરત્નત્રય માર્ગ પ્રત્યે અભક્તિ ન કરજે, એમ કીધું છે ને? અંદર માર્ગની વ્યાખ્યા કરતા નિશ્ચય-વ્યવહાર કહ્યો. સમજાણું કાંઈ?

ટીકા :– 'અહીં ભવ્યને શિખામણ દીધી છે.' ભવ્યને શિખામણ દીધી છે. લાયક જીવને કહેવામાં આવે છે. આહાહા..! **'કોઈ મંદબુદ્ધિઓ...'** આવો નિયમ-મોક્ષનો માર્ગ, શુદ્ધરત્નત્રય સ્વદ્રવ્યને આશ્રયે થતી દશા એવો માર્ગ, એને નહિ સમજનારા, ઈર્ષા કરનારાઓ. સમજાણું

કાંઈ? કહ્યું હતું. ઘણા વર્ષ પહેલાં અહીં એક પ્રશ્ન કર્યો હતો. (સંવત) ૧૯૯૨ની સાલ પહેલા. આ સિદ્ધ ભગવાન શું કરે? કીધું, સિદ્ધ ભગવાન કોઈનું કાંઈ ન કરે. એ તો પોતાના આનંદના અનુભવને કરે. (તો પેલો કહે), અરે..! આવા સિદ્ધ! અહીં અમે પણ કાંઈક થોડા ઘણા બીજાનું કરીએ અને એ મોટા થયા ને કાંઈ ન કરે? અરે..! ભગવાન! બાપુ! તને ખબર નથી. ત્યારે અમારે એવા સિદ્ધ નથી જોતા. પણ હતા ક્યાં? ભાઈ! સમજાણું કાંઈ? 'હીરાભાઈ'ના મકાનમાં પ્રશ્ન કર્યો હતો. એ તો ગુજરી ગયા બિચારા. ... 'મુંબઈ'. એને કાંઈ ધર્મ-બરમની ખબર ન મળે. બસ, મોઢા આગળ પડવું. એ કહે, આ સિદ્ધ ભગવાન પૂર્ણ થઈને, પરમાત્મા થઈને શું કરે? કીધું, પરનું કાંઈ ન કરે. પોતાના પૂર્ણ આનંદનો અનુભવ કરે. લે, આવા સિદ્ધ! મોટા થયા અને કોઈનું કાંઈ ન કરે એ મોટા શેના? એય..! પંડિતજી! અમે પણ અહીં ગામમાં, દેશમાં કે કુટુંબમાં કાંઈક બધે જ્યાં હોય ત્યાં સુધારા-વધારા કરવા મથીએ છીએ. એ કાંઈ ન કરે કોઈનું? કીધું, હરામ છે કાંઈ કરે તો કોઈકનું. તમે કાંઈ કરતા નથી. અહીં પણ કોણ કરે છે કોઈનું? એ તો મફતનો અજ્ઞાની મૂંઢ માને છે. ચોપડા-બોપડા, નામા-બામા જોતો હશે કે નહિ અહીં? આ બધું શું અત્યાર સુધી કર્યું ત્યારે? ઓડીટર થયા ને બધા. ઓડીટર નામ. એ..! આ અમારે મંત્રી છે. કેટલું કામ કર્યું 'પોરબંદર'માં, જુઓને! ..માં કાકો ને કાકી બે વખણાતા. અમારા 'પાલેજ'માં એક કાકો-કાકી કહેવાતા. મુસલમાન હતા. જૂના માણસ. ગામમાં પહેલા આવેલા. એટલે એ કાકો-કાકી કહેવાય. અમારા ઘરની પાસે જ હતા. મુસલમાન હતા. આખા ગામમાં એક કાકો કાકી કહેવાય. એમ આ 'પોરબંદર'માં આ કહેવાતા.

મુમુક્ષુ :– 'પોરબંદર' તો ઘણું મોટું ગામ છે.

ઉત્તર :– વાત સાચી. ઓલું તો નાનું. 'પાલેજ' એટલે શું ત્યાં. અને તે દિ' તો સાધારણ હતું. તે દિ' તો સાધારણ હતા. અત્યારે તો વધી ગયું. તે દિ' કાકો-કાકી કહેવાતા. અને આ તો મોટા 'પોરબંદર'ના. એ તો રહ્યા નહિ, હોં! નહિ? કાકી તો વઈ ગઈ. આ એક રહ્યા. કોના કાકી ને કોના કાકીડા? આહાહા..!

અહીં તો કહે છે, હે ભવ્ય જીવ! તારા સ્વ પ્રયોજન–માર્ગને સાધતો (હો અને) દુનિયા એમ કહે કે આ તો એકલા સ્વાર્થિયા છે. કોઈનું કાંઈ કરવું નહિ ને અમે ધર્મી! કોઈનું કાંઈ કરવું નહિ. પોતાનું તો કૂતરા પેટ ભરે. એમ વળી એક કહેતો હતો. એય..! 'ચેતનજી'! એ તો 'ચેતનજી'ને ખબર છે નામ શું હશે. એ આવ્યો હતો. (સંવત) ૧૯૯૨માં ત્યાં આવ્યો હતો. એ કહે, કૂતરા પણ પેટ ભરે. અરે..! પ્રભુ! શું કહે છે? ભાઈ! તું શું કહે છે? સાધુ, હોં! નામધારી. પોતાનું તો કૂતરા પણ પેટ ભરે. પરનું કરે એ ખરા. વાહ રે વાહ!

મુમુક્ષુ :– ...

ઉત્તર :– એમ થતી હશે? ઠીક! 'ચેતનજી' છે ને. એનું નામ તમારા જેવું નામ છે,

એય...! ખબર છે? 'હિંમતલાલ જેઠાલાલ' આવ્યા છે. એ આજ કહેતા હતા, 'ચંદુભાઈ' કહેતા હતા. આહાહા...!

આ ભગવાન પોતાનું કર્યા સિવાય... આ અજ્ઞાનપણે રાગ-દ્વેષ ને મિથ્યાત્વ એ પોતા માટે કરે છે. એ કોઈ પરનું કરે છે? આહાહા...! કરે શેનું પણ? જગતના તત્ત્વો અનંત અનંતપણે પરિણમી રહ્યા છે. અનંતપણે રહીને અનંતપણે, દ્રવ્યપણે અને પર્યાયપણે રહેલા છે. હવે એમાં અનંતમાંથી એક બીજાનું કરે તો અનંત ખૂટી જાય છે. અનંતની સંખ્યા રહેતી નથી.

કહે છે કે **'કોઈ મંદબુદ્ધિઓ ત્રિકાળ-નિરાવરણ, નિત્ય આનંદ જેનું એક લક્ષણ છે...'** હવે અહીંયાં ઉપાડે છે, જુઓ! ઓલામાં જ્ઞાન-દર્શન-ચારિત્ર લીધું. અહીં શ્રદ્ધાથી ઉપાડે છે. **'ત્રિકાળ-નિરાવરણ,...'** મોક્ષમાર્ગ તો એ છે. નિયમ એ મોક્ષમાર્ગ છે. જ્ઞાન-દર્શન-ચારિત્ર. ત્યાં જ્ઞાન-દર્શન-ચારિત્રને મોક્ષમાર્ગ કહ્યો. અહીં શ્રદ્ધાથી કહ્યું. ત્રિકાળ નિરાવરણ ભગવાનઆત્મા **'નિત્ય આનંદ જેનું એક લક્ષણ...'** આહાહા...! ભગવાનનું–આત્માનું લક્ષણ નિત્ય આનંદ. અતીન્દ્રિય નિત્ય આનંદ જેનું લક્ષણ છે. સમજાણું કાંઈ?

'કોઈ મંદબુદ્ધિઓ...' એટલું. હવે **'ત્રિકાળ-નિરાવરણ, નિત્ય આનંદ જેનું એક લક્ષણ છે...'** એક લક્ષણ છે. જોયું! અહીંયાં જ્ઞાન લક્ષણ ન લેતા આનંદનું લક્ષણ લીધું છે. આહાહા...! સમજાણું કાંઈ? અતીન્દ્રિય આનંદમાં બિરાજમાન આત્મા છે. એ એનું લક્ષણ છે. આહાહા...! રાગ અને પુણ્યના પરિણામ એનું લક્ષણ નથી. જ્યારે જણાવવું હોય ત્યારે બીજું જણાવે. આવે છે ને 'પંચાસ્તિકાય'માં? ઉત્પાદ-વ્યય-ધ્રુવ લક્ષણ. ત્રણ લક્ષણ છે. દરેક પર્યાય, દરેક ઉત્પાદ-વ્યય એ પણ એનું લક્ષણ છે. પણ એ તો એક સામાન્ય રૂપ બતાવવું છે. આ તો ખાસ જેને જુદો પાડીને બતાવવું છે. સમજાણું કાંઈ? જેને જુદું પડવું છે અને જુદું પાડીને બતાવવું છે. આહાહા...!

ત્રિકાળ પ્રભુ નિરાવરણ વસ્તુ છે. વસ્તુને આવરણ કેવું? એવી ચીજ જે સત્ત્વ, સત્ સત્ સત્ સત્નું સત્ત્વ. 'સમયસાર'માં તો એ આવ્યું હતું. શુદ્ધ અને અશુદ્ધ જીવનું સત્ત્વ છે. એના સત્ત્વમાં છે. આવ્યું હતું કે નહિ? એ તો પર્યાય બતાવવા. આ તો દ્રવ્ય બતાવવું છે. સમજાણું કાંઈ? શુદ્ધ-અશુદ્ધ પર્યાય પણ જીવનું સત્ત્વ છે. સત્ત્વ એટલે એના સત્ત્વના સત્માં થાય છે, કાંઈ પરમાં થતા નથી. પણ અહીં તો દ્રવ્યને બતાવવું છે, વસ્તુ કહી છે. ઓલી તો પર્યાયને બતાવવી હતી.

અહો..! ત્રણે કાળે નિરાવરણ પ્રભુ બિરાજે છે. અને **'નિત્ય આનંદ જેનું એક લક્ષણ છે...'** એ સુખ ને આનંદ એ જ જેનું લક્ષણ છે અને આનંદના લક્ષણે તે આત્મા લક્ષિત થઈ શકે છે. આહાહા...! **'એવા નિર્વિકલ્પ નિજ કારણપરમાત્મતત્ત્વના...'** એવા ત્રિકાળ નિરાવરણ અને નિત્ય આનંદ લક્ષણ, એવા નિર્વિકલ્પ અભેદ નિજ કારણપરમાત્મા, પોતાનો કારણપરમાત્મા વસ્તુ, એવા **'કારણપરમાત્મતત્ત્વના સમ્યક્શ્રદ્ધાન-જ્ઞાન-અનુષ્ઠાનરૂપ...'** એવો

પોતાનો પરમાત્મા કારણસ્વરૂપ ભગવાન, એની સાચી અંતર શ્રદ્ધા, એનું આત્મજ્ઞાન, તેવા આત્મામાં અનુષ્ઠાનરૂપ--આચરણરૂપ એ ચારિત્ર. અનુષ્ઠાનરૂપ **'શુદ્ધરત્નત્રયથી...'** આવા **'સમ્યક્શ્રદ્ધાન-જ્ઞાન-અનુષ્ઠાનરૂપ...'** એમ શું? **'શુદ્ધરત્નત્રય...'** એવા **'શુદ્ધરત્નત્રયથી...'** એટલી વ્યાખ્યા કહી હવે. એનાથી વિરુદ્ધવાળા તારી નિંદા કરે તો અભક્તિ કરીશ એમ કીધું. **'પ્રતિપક્ષ...'** અહીં એના પ્રતિપક્ષ આ આવ્યું. ઓલામાં વળી ત્યાં પ્રતિપક્ષ આ લેવા જાય તો ઓલું મળતું નથી નિયમસાર. વ્યવહારના પરિહાર અર્થે.

મુમુક્ષુ :- ...

ઉત્તર :- આ તો એની વસ્તુની વાત છે. વ્યવહારના પરિહાર અર્થે વિકલ્પ છે ને? નિયમસાર. વ્યવહારનો પરિહાર એટલે વ્યવહારરત્નત્રયનો વિકલ્પ, એના પરિહાર અર્થે સાર શબ્દ યોજેલ છે. ત્યાં તો એની વિકારી પર્યાયથી વિરૂદ્ધ એમ.

અહીં તો કહે છે કે **'શુદ્ધરત્નત્રયથી પ્રતિપક્ષ મિથ્યાત્વકર્મોદય...'**વાળા એમ કહે છે. જ્યાં ઠેકાણે જે હોય ત્યાં.. ત્યારે ત્યાં ઓલા રાડ પાડે કે નહિ, અહીંયાં એમ નહિ. અહીંયાં એમ લેવું મિથ્યાત્વ અને દર્શન એ વિરોધ છે. એના પરિહાર અર્થે મોક્ષમાર્ગ કહ્યો છે. એમ કહે છે. અહીં તો વિરોધ કરનારાઓને લેવા છે ને? ઓલી તો વિરોધપર્યાયથી રહિત નિયમસાર છે એમ કહેવું છે. સમજાણું કાંઈ? આહાહા..! એવો કારણપરમાત્મા પોતાનો ભગવાન નિત્યાનંદ પ્રભુ, શાશ્વત વસ્તુ એની સમ્યક્શ્રદ્ધા-જ્ઞાન ને અનુષ્ઠાનરૂપ શુદ્ધરત્નત્રય, જે મોક્ષનો માર્ગ છે, એવા રત્નત્રયથી વિરૂદ્ધ **'મિથ્યાત્વકર્મોદયના સામર્થ્ય વડે...'** વિપરીત એવો દર્શનમોહ, એના ઉદયના સામર્થ્ય વડે એમાં જોડાતા. એમાં જોડાય છે.

મુમુક્ષુ :- ઉદયનું જોર આવ્યું ખરા.

ઉત્તર :- આવ્યું, કર્મ ઉદય છે ને? એના ઉદયનું સામર્થ્ય કહેવાય. એના ઉદયનું સામર્થ્ય. આત્માનું સામર્થ્ય ક્યાં છે?

'મિથ્યાદર્શન-' જેને મિથ્યાશ્રદ્ધા છે, મિથ્યાજ્ઞાન છે, મિથ્યાચારિત્રમાં પરાયણ છે. **'પરાયણ વર્તતા થકા...'** આહાહા..! **'ઈર્ષાભાવથી અર્થાત્ મત્સરયુક્ત પરિણામથી...'** ઈર્ષા- અમે આમ જાણનારા છીએ, અમે આમ જાણનારા. આ તમે બધા સ્વાર્થના પૂતળાઓ, આત્માનું અમે કરીએ છીએ, અમે આત્માનું કરીએ છીએ. એમ કરીને એવા સુંદર માર્ગની નિંદા કોઈ કરે. મત્સરયુક્તથી ઈર્ષા ભાવે. એવા **'પરિણામથી સુંદર માર્ગને...'** હવે સુંદર માર્ગની જરી વ્યાખ્યા કરે છે.

'ણિંદંતિ સુદરં મગ્ગં' **'પાપક્રિયાથી નિવૃત્ત જેનું લક્ષણ છે એવા ભેદોપચાર-રત્નત્રયાત્મક...'** પહેલો એ વ્યવહાર લીધો. મુનિનો માર્ગ. પાપના પરિણામથી નિવૃત્તિ છે જેને. અહિંસાદિના પરિણામ, વ્યવહારરત્નત્રયના પરિણામ છે એને. **'પાપક્રિયાથી નિવૃત્તિ જેનું લક્ષણ છે એવા ભેદોપચાર-રત્નત્રયાત્મક...'** વ્યવહારરત્નત્રય. વ્યવહારરત્નત્રય એવો જે એનો

વિકલ્પ અને અભેદ ઉપચાર રત્નત્રય એ નિશ્ચય. અભેદ ઉપચાર રત્નત્રયસ્વરૂપ **'સર્વજ્ઞ વીતરાગના માર્ગને—'** જુઓ! **'ભેદોપચાર-રત્નત્રયાત્મક અને અભેદોપચાર રત્નત્રયાત્મક સર્વજ્ઞવીતરાગના માર્ગને...'** આહાહા..! બેયનું પ્રમાણજ્ઞાન કરાવ્યું છે ને? વ્યવહારે આવો હોય. આરાધવો છે નિશ્ચય પણ એમાં વ્યવહાર આવો હોય છે. જ્યાં સુધી પૂર્ણ વીતરાગ નથી. વીતરાગનો વ્યવહાર જ જુદી જાતનો.

દેવ-ગુરુ-શાસ્ત્રની શ્રદ્ધાનો વિકલ્પ, પંચમહાવ્રતના વિકલ્પ, એમાં સાવદ્યનો ત્યાગ, હિંસાનો ત્યાગ. બાહ્ય. એવો વ્યવહાર રત્નત્રયસ્વરૂપ અને અભેદ ઉપચાર રત્નત્રય સ્વરૂપ **'સર્વજ્ઞવીતરાગના માર્ગને–નિંદે છે, તે સ્વરૂપ...'** મંદબુદ્ધિ (શબ્દ હતો) પહેલેથી. કોઈ મંદબુદ્ધિઓ આ રીતે નિંદે છે. સમજાણું કાંઈ? અમારું કાંઈ ન કરે એ વીતરાગ શેના? ભગવાન શેના મોટા? એમ કહે. મોટા થાય તો ઘણાનું કરે ને? લ્યો! આ તો અમે અમારું કરીએ. અમે મોક્ષના માર્ગમાં મોટા છીએ. એ નહિ. એમ ન હોય. દુનિયાનું કરવું જોઈએ. અને કદાચિત ભવ કરવો પડે દુનિયા માટે તો ભવ કરવો. સમજાણું કાંઈ? એ વાત આવી ગઈ છે. સમજાણું કાંઈ? જગતના હિતને માટે ભવ કરવો પડતો હોય તો અમે ભવ કરશું.

મુમુક્ષુ :– એમાંય જગતનું કલ્યાણ છે ને.

ઉત્તર :– એનાથી જગતનું ધૂળમાંય કલ્યાણ થતું નથી. આહાહા..!

મુમુક્ષુ :– .. ને બીજાને લાભ થાય.

ઉત્તર :– ધૂળેય ન થાય કોઈને. કોને લાભ થાય? પોતે પોતાનું કરે, એમાં વળી વિકલ્પ કોઈ આવી ગયો અને તીર્થંકરગોત્ર બંધાય ગયું તો સામાને નિમિત્ત થાય. એ પણ ઓલો કરે ત્યારે નિમિત્ત થાય કે નહિ? આનાથી ત્યાં ક્યાં થાય છે? સમજાણું કાંઈ?

કહે છે કે, અરે..! એવા મંદબુદ્ધિઓ આવા વીતરાગ માર્ગને. સર્વજ્ઞવીતરાગ શબ્દ અહીં પાડ્યો છે. આહાહા..! ત્રણકાળ ત્રણલોક જેને એક સમયના સૂક્ષ્મ કાળમાં જાણવામાં આવી ગયા છે. એવા સર્વજ્ઞ વીતરાગ, એનો જે કહેલો મારગ, એને કોઈ નિંદે... આહાહા..! આ કોઈ ભગવાનને માને નહિ. ભગવાન માને તો કહે, રાગ થાય. આ ભારે. સમજાણું કાંઈ? એવા **'સર્વજ્ઞ વીતરાગના માર્ગને–નિંદે છે, તે સ્વરૂપવિકળ (સ્વરૂપપ્રાપ્તિ રહિત)...'** વિકળેન્દ્રિય, વિકળેન્દ્રિય નથી થતા? બે ઇન્દ્રિય, ત્રણ ઇન્દ્રિય, ચૌઈન્દ્રિય એ વિકળેન્દ્રિય છે. પૂરી પાંચ ઇન્દ્રિય વિનાના. સ્વરૂપ પ્રાપ્તિ રહિત. જેને ચૈતન્યસ્વરૂપ પૂર્ણાનંદ અખંડાનંદ સ્વરૂપની પ્રાપ્તિ જેને નથી અને આવા મિથ્યા શ્રદ્ધા-જ્ઞાનની પ્રાપ્તિ એને છે. આહાહા..!

એવા **'જીવોના કુહેતુ...'** ખોટા હેતુ આપે. **'કુદૃષ્ટાંત...'** દૃષ્ટાંત ખોટા આપે એને. સમજાણું કાંઈ? એવા કુહેતુ અને કુદૃષ્ટાંત સહિત કુતર્ક. પોતાના દાખલા આપે. આમ થાય, ફલાણું થાય, ઘણાને તાર્યા, મોક્ષમાર્ગમાં લઈ ગયા. એકલા રહે, એકલા રહે એ તો સ્વાર્થના પૂતળા કહેવાય. પરમાર્થ કરે એ મોટા પરમાર્થી કહેવાય. એય..! કેટલા પાંજરાપોળમાં રોકાવું નહિ

પડ્યું હોય? તે દિ' બધાના કાકા શેના કહેવાતા હશે? કો'કના કામ કર્યા હોય ત્યારે... આહાહા..! ત્યારે વળી તમે કહો કે તમારાથી કાંઈ થાય નહિ અને વળી કહો કે બીજાને સમજાવવા ઊભા થયા. તમારો મેળ ક્યાં છે આમાં કાંઈ? એય..! તમે કહો કે કોઈથી કોઈનું કાંઈ થાય નહિ. વળી કહે કે અમે તમને સમજાવીએ. તમારો મેળ ક્યાં છે આમાં કાંઈ? 'માવાણી'! આવા તો વિરોધ કરે છે. તમે કહો કે મૌન રહેવામાં લાભ છે. વળી પાછા બોલવાની વાતું તમે કરો. આમાં તમારો મેળ ક્યાં છે? એય..! 'ભીખાભાઈ'! એવા કુહેતુ મૂકી અને કુદષ્ટાંત આપી અને કુતર્કોના વચનો બોલે. સમજાણું કાંઈ? એમાં વળી તમે કહો કે ક્રમબદ્ધ થાય. વળી તમે સમજાવીને એનું ક્રમબદ્ધ ફેરવી નખાવો છો. એ કહે છે ને. કુતર્ક મૂકીને કુતર્ક કરે છે. એ ... દષ્ટાંત દઈને કુતર્ક કરે. સમજાણું કાંઈ? જે સમયે જે પર્યાય...

મુમુક્ષુ :– .. બરોબર લાગે.

ઉત્તર :– એ તો ... એવી લાગે એને. એને કાળે એની પર્યાય થશે તો પછી તમે એને આમ કર, એમ સમજાવવાનું શું કરવા મફતમાં મંડ્યા છો? કહો, સમજાણું કાંઈ? પણ ભાઈ! વાણીને કાળે વાણી નીકળી, એ પાછું લેને ભેગું. અને વિકલ્પને કાળે વિકલ્પ આવ્યો અને જાણે છે કે આ વિકલ્પ ને વાણી છે એ જાણવાના કાળે જ્ઞાનની પર્યાયનો સ્વભાવ એ જાણવાનો હતો. સમજાણું કાંઈ? આહાહા..! ભારે માર્ગ ઓલો છે. ઓલાને કીધું ને, જુઓ! 'ફુલચંદજી' કહે કે, જુઓ! અમે આ કર્યું છે. 'સોનગઢ' માનતા નથી. 'સોનગઢ' કહે કે નથી કરી શકતા. જુઓ! એમ લખ્યું છે કે આ હું કરું છું. જૈન તત્ત્વ મિમાંસા. અરે..! ભગવાન! શું કરે છે? ભાઈ! એ તો તારો કુહેતુ છે. સમજાવવાની પરની ભાષા તો એવી જ આવે. સમજાણું કાંઈ? તમે સમજાવો છો ને. પણ તમે ક્રમબદ્ધ માનતા નથી અને પરનું કરી શકતા નથી એમ પણ માનતા નથી. એ તો 'સોનગઢ' કહે છે એમ એ માનતા નથી. આહાહા..!

'કુહેતુકુદષ્ટાંતયુક્ત...' પાછો દાખલો આપે એના જેવો. આ એની મેળાએ થઈ જાય. લ્યો, આ દીવાને તમે આમ ચાંપ મારો પ્રકાશ થાય, ફટ્ટ. શું કરવા ઊભા થયા? એની મેળાએ થાશે નહિ? થવા દે એની મેળાએ. ચાંપ નથી દેવો. ત્યાં તો ઊભા થઈ આમ દાબે ત્યારે દીવો થાય. એકકોર માનો છો કે ન થાય કહે અને વળી કહે કે અમે કરીએ તો થાય. આ બેમાં તમારો મેળ ક્યાં છે? એય..! 'વજુભાઈ'! આહાહા..! એવા સ્વરૂપવિકળ જીવોના, ભાઈ! એને ખબર નથી. એ કુહેતુ મૂકશે, કુદષ્ટાંતનો દાખલો પણ એને મેળ આવે એવો કહેશે. આ 'પંચાધ્યાયી'માં કહ્યું છે, નહિ? નયાભાસ. નયાભાસમાં કહ્યું છે. કુદષ્ટાંતો આ ઉદાહરણ-દાખલો આપીને સિદ્ધ કરશે. પણ કુનય છે, એ કુનયો છે.

એવા **'કુતર્કવચનો સાંભળીને જિનેશ્વરપ્રણીત...'** વીતરાગ પરમેશ્વર પ્રાપ્ત જેણે કર્યું છે, એણે કહેલું જિનેશ્વરપ્રણીત. વીતરાગસર્વજ્ઞ પરમેશ્વર પ્રણીત, એમણે કહેલો **'શુદ્ધરત્નત્રયમાર્ગ...'**

જુઓ! અહીં લીધું એકલું. બે હતું એ જણાવ્યું. આ '**શુદ્ધરત્નત્રયમાર્ગ પ્રત્યે,...**' શુદ્ધરત્નત્રયમાર્ગ, શુદ્ધરત્નત્રયમાર્ગ. એકલો સ્વના પ્રયોજનનો જ માર્ગ. જેમાં આત્મા પોતાનું જ કરી શકે, પરનું કાંઈ જરીએ નહિ. તેમ પર પાસેથી કાંઈ જરીએ લે નહિ. એવો જે શુદ્ધરત્નત્રય સર્વજ્ઞે કહેલો માર્ગ, એના પ્રત્યે '**હે ભવ્ય! અભક્તિ ન કરજે,...**' આવો માર્ગ હોય તો આવા નિંદા કરનારાના આટલા બધા ટોળા કેમ નીકળે? એમ માનીશ નહિ. એ તે એમ જ હોય. ભગવાને કહેલો માર્ગ એમાં અભક્તિ કરીશ નહિ. આહાહા..! સમજાણું કાંઈ? આખી દુનિયા કદાચિત ડોલી ઉઠે પણ સત્યથી ખસીશ નહિ, ભાઈ! આમાં શું હશે? આમાં કાંઈક હશે? આ બધા આવડા મોટા મોટા પંડિતો અને આ... એક જણો અત્યારે કહેતો હતો, કે આવા મોટા મહારાજ કહેવાય એ બધા ખોટું કહેતા હશે? એણે બાહ્ય ત્યાગ ઉપરથી કિંમત કરી હોય ને એટલે એ મોટા કહેવાય.

સંસારમાં રહ્યા છતાં, બાયડી-છોકરામાં રહ્યા દેખાય છતાં સમકિતી એને નાના લાગે. સમકિતી જીવ એને નાના લાગે. ઓલા મોટા લાગે. આવો ત્યાગ. બાયડી-છોકરા, રાજ-પાટ છોડ્યા, વેપાર-ધંધા છોડ્યા અને આવા ત્યાગી થયા એના વચનો માન્ય હોય કે નહિ? સાંભળને હવે. ત્યાં એણે મિથ્યાત્વનો ત્યાગ કર્યો જ છે કે દિ'? એણે તો સમકિતનો ત્યાગ કર્યો છે. એના વચન મોટા, એને મોટા માનવા એ તો તારી ભૂલ છે. સમજાણું કાંઈ?

'**જિનેશ્વરપ્રણીત...**' વીતરાગે કહેલો માર્ગ '**શુદ્ધરત્નત્રયમાર્ગ...**' એક જ કીધો છે, જુઓ! પાઠમાં જિનમાર્ગ છે ખરું ને? '**मा कुणह जिणमग्गे।**' વીતરાગી ભગવાનઆત્મા, એના આશ્રયની દૃષ્ટિ, જ્ઞાન ને ચારિત્ર, એમાં પ્રેમ ન છોડીશ. અભક્તિ ન કરીશ. એક જ હોય તોય બસ છે. સત્યને સંખ્યાની જરૂર નથી. એકલી હા પાડનારા ઘણા મળે તો આ સત્ય કહેવાય, એવું છે નહિ. આહાહા..! '**પરંતુ ભક્તિ કર્તવ્ય છે.**' અસ્તિથી લીધું. દુનિયાના કુહેતુ, કુદૃષ્ટાંતયુક્ત કુતર્કના વચનો, કુતર્કના વચનો. ઇ કહે છે કે, કેવળજ્ઞાનીને હિસાબે બધા જીવમાં ક્રમબદ્ધ થાય. પણ શ્રુતજ્ઞાની એમ માને પણ એમાં આચરણને માટે એમ ન હોય. શ્રુતજ્ઞાની કહે કે હું પુરુષાર્થ કરું એ પ્રમાણે થાશે. પણ પુરુષાર્થ પ્રમાણે થાશે એ પણ ભગવાને દીઠું નથી એમાં? આહાહા..! સમજાણું કાંઈ?

એક જણો 'લલિતપુર'નો એમ કહેતો હતો, આ તમારી વાત છે એ એકાદને બેસે એવી છે. પંડિતજી હતા તમે? 'મહેન્દ્રકુમાર' બોલ્યો ... .. હતો. આ પણ હતા. 'રામજીભાઈ'ને બહુ ચર્ચા થઈ હતી. એક બીજો હતો. 'લલિતુપર'નો હતો. એ કહે કે, આ વાત તો તમારી એકાદને બેસે. પણ એકાદને બેસે પણ સત્ છે કે નહિ હવે? એકાદને બેસે ન બેસે એનું તારે શું કામ હતું? ન બેસે તો શું થઈ ગયું? એક પંડિત હતા, પંડિત. ગુજરી ગયા. નાની ઉંમરમાં ગુજરી ગયા.

અરે..રે..! બાપા! આવા કાળ આવ્યા. વિચાર કર્યા નહીં. કરવાનું કાંઈ અને કરી બેસે

કાંઈ. અરે..! આંખ્યું વિંચાશે ને જાશે. અંધારે ઓરડે જઈને ચોર્યાંશીના અવતારમાં ક્યાં અવતરશે? બાપુ! એટલે આ અવતાર છૂટવાની વાત, સ્વના આશ્રયની માર્ગની ક્રિયા, એ અંતરની ક્રિયા એ જેને ન બેસે એ ઇર્ષાથી નિંદા કરે. સમજાણું કાંઈ? ભક્તિ કરજે, ભાઈ! આહાહા..! એટલે કે ભગવાન પૂર્ણાનંદ સ્વરૂપ, એની રુચિ, જ્ઞાન ને રમણતા કરજે. એમાં મોળપ આવવા દઈશ નહિ, એમ કહે છે. અભક્તિ ન કરીશ. સમજાણું કાંઈ? ભક્તિ કરજે. ટીકાકાર શ્લોક કહે છે. (શ્રોતા :– પ્રમાણ વચન ગુરુદેવ!)